

Κύπριος Χαρακτήρ
Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου

Οι νομισματικές εκδόσεις των βασιλέων της Κύπρου από τους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους

Μάρκου, Ευαγγελινή

Κύρια Ερευνήτρια

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Τομέας Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Πώς να παραπέμψετε στο κείμενο: Μάρκου, Ευαγγελινή, «Οι νομισματικές εκδόσεις των βασιλέων της Κύπρου από τους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους», στον ιστότοπο: *Κύπριος Χαρακτήρ - Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου*: kyprioscharacter.eie.gr/el/t/AU (Προσπελάστηκε: 10/02/2026).

Αναρτήθηκε: 8 Ιουνίου 2015 **Ενημερώθηκε:** 8 Ιουνίου 2015 **Γλώσσα υποβολής:** Ελληνικά και Αγγλικά

Επιμέλεια: Μπουρογιάννης, Γιώργος. Ψηλακάκου, Βάσια

Τελική επιμέλεια: Μάρκου, Ευαγγελινή

Το άρθρο αυτό είναι επίσης διαθέσιμο στα: [Αγγλικά](#)

Η χρήση των επιστημονικών κειμένων του ιστότοπου *Κύπριος Χαρακτήρ*, δηλώνει αποδοχή των [όρων χρήσης](#) του ιστότοπου. Το περιεχόμενο προορίζεται αποκλειστικά για προσωπική και όχι για εμπορική χρήση. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον ιστότοπο *Κύπριος Χαρακτήρ* [επικοινωνήστε μαζί μας](#). Σε περίπτωση που θέλετε να παραπέμψετε στο κείμενο αυτό, παρακαλείσθε να ακολουθήσετε τον τρόπο παράθεσης που προτείνεται παραπάνω.

Οι νομισματικές εκδόσεις των βασιλέων της Κύπρου από τους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους

Μάρκου, Ευαγγελινή

Η Κύπρος, στο ανατολικό άκρο της Μεσογείου, αποτελούσε ανέκαθεν ένα σημαντικό σταυροδρόμι πολιτιστικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Σημαντικές πληροφορίες που αφορούν την ιστορία της νήσου κατά τη διάρκεια του 6ου και 5ου αι. π.Χ. μας είναι γνωστές από αρχαίους συγγραφείς αλλά και από άλλες πρωτογενείς πηγές όπως τα αρχαιολογικά τεκμήρια, οι επιγραφές και τα νομίσματα. Αυτή η τελευταία κατηγορία πρωτογενών πηγών, τα νομίσματα, παρουσιάζονται στον ιστότοπο *Κύπριος Χαρακτήρ. Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου* ως αποτέλεσμα του ερευνητικού έργου *SilCoinCy* και η παρούσα συμβολή στοχεύει στο να προσφέρει σε κάθε ενδιαφερόμενο μια σύντομη επισκόπηση των κυπριακών νομισματοκοπιών. Στοχεύει επίσης στο να συνοδεύσει τη **Νομισματική βάση δεδομένων** του ιστότοπου, στην οποία έχουν συγκεντρωθεί νομίσματα διαφορετικών υποδιαίρεσεων και σταθμητικών κανόνων που εκδόθηκαν από διάφορους βασιλείς της Κύπρου και που βρίσκονται σήμερα σε ιδιωτικές και δημόσιες συλλογές ανά τον κόσμο¹.

Στην αυγή του 5ου αι. π.Χ. η Κύπρος αποτελούσε τμήμα της πέμπτης σατραπείας της περσικής αυτοκρατορίας μαζί με τη Φοινίκη, τη Συρία και την Παλαιστίνη. Η Σατραπεία πλήρωνε φόρο υποτέλειας ύψους 350 ταλάντων ετησίως στο βασιλιά των Περσών και του παρείχε ναυτική βοήθεια σε περίπτωση ανάγκης (Ηρόδοτος, 3.91)². Μετά τη μάχη της Ισού το 333 π.Χ., η Κύπρος ενσωματώθηκε στις περιοχές ελέγχου του Μ. Αλεξάνδρου ενώ μετά το θάνατό του, αποτέλεσε πεδίο μάχης για τους Διαδόχους του (κυρίως για τον Αντίγονο και τον Πτολεμαίο), ο καθένας εκ των οποίων υποστηρίζονταν από διαφορετικούς Κύπριους βασιλείς. Ο Πτολεμαίος κατέκτησε εν τέλει τη νήσο το 294 π.Χ., αφού πρώτα κατέλυσε τα κυπριακά βασίλεια στο διάστημα μεταξύ του 312 και 306 π.Χ..

Στα μέσα του 4ου αι. π.Χ., σύμφωνα με τον ιστορικό Διόδωρο³, υπήρχαν στην Κύπρο εννέα βασίλεια, τα οποία ωστόσο δεν κατονομάζονται:

ἐν γὰρ τῇ νήσῳ ταύτῃ πόλεις ἦσαν ἀξιόλογοι μὲν ἑννέα, ὑπὸ δὲ ταύτας ὑπῆρχε τεταγμένα μικρὰ πολίσματα τὰ προσκυροῦντα ταῖς ἑννέα πόλεσιν. ἐκάστη δὲ τούτων εἶχε βασιλέα τῆς μὲν πόλεως ἄρχοντα, τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν Περσῶν ὑποτεταγμένον.

Σ' αυτό δηλαδή το νησί (ενν. την Κύπρο) υπήρχαν εννέα αξιόλογες πόλεις και υπό την κυριαρχία τους υπήρχαν υποταγμένες μικρές πόλεις που γειτόνευαν με τις εννέα πόλεις. Κάθε πόλη απ' αυτές είχε έναν βασιλέα που κυβερνούσε την πόλη, μα που ήταν υποταγμένος στον βασιλέα των Περσών.

Διόδ. Σικ. 16.42.4

Ωστόσο στο διάστημα από τις αρχές του 5ου. μέχρι τα μέσα του 4ου αι. π.Χ., οπότε και χρονολογείται το χωρίο του Διοδώρου, ορισμένες κυπριακές πόλεις-βασίλεια είχαν ήδη κατακτηθεί και ενσωματωθεί σε άλλες (για παράδειγμα το Ιδάλιο στο Κίτιο) ή ακόμη, είχαν πουληθεί σε άλλες (για παράδειγμα η Ταμασσός στο Κίτιο). Τα ονόματα κάποιων εξ αυτών, όπως η Σαλαμίνα, η Καρπάσεια, η Κερύνεια, η Λάπηθος, οι Σόλοι, το Μάριο και η Αμαθούντα, αναφέρονται από τον Ψευδο-Σκύλακα (*Περίπλους* 103), με αναφορές στις εθνικές ομάδες που συνθέτουν τα βασίλεια αυτά.

Νομίσματα έχουν αποδοθεί με βεβαιότητα στους βασιλείς της Σαλαμίνας, του Κιτίου, της Αμαθούντας, της Πάφου, του Μάριου, των Σόλων και της Λαπήθου ενώ διάφορες αταύτιστες ακόμη νομισματικές εκδόσεις ενδέχεται να είχαν εκδοθεί από το Κούριο και/ή από βασιλείς που βασίλεψαν σε – μέχρι σήμερα – αδιάγνωστα βασίλεια⁴. Οι επιγραφές στα κυπριακά νομίσματα είναι είτε στην κυπροσυλλαβική γραφή (την τοπική γραφή) ή στο φοινικικό αλφάβητο και από τον 4ο αι. π.Χ. και στα ελληνικά. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι επιγραφές σε κυπροσυλλαβική γραφή συνυπάρχουν με τις ελληνικές επιγραφές στα ίδια νομίσματα (όπως για παράδειγμα στις αργυρές νομισματικές εκδόσεις του Ευαγόρα Α' της Σαλαμίνας).

Γενικά χαρακτηριστικά των κυπριακών νομισματοκοπιών των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων

Τα πρωιμότερα νομίσματα εκδόθηκαν από τους Κύπριους βασιλείς στα τέλη του 6ου αι. π.Χ., όπως μαρτυρούν νομισματικοί θησαυροί που εντοπίστηκαν εντός και εκτός Κύπρου⁵.

Φαίνεται πως τα νομίσματα αυτά ακολουθούν έναν κοινό τοπικό σταθμητικό κανόνα που βασίζεται στο σίγλο των 11 γραμμάρων περίπου και διαιρείται σε τρίτα, έκτα, δωδέκατα και ούτω καθεξής. Το γεγονός ότι ο σταθμητικός κανόνας που χρησιμοποιήθηκε στην Κύπρο ήταν ανεξάρτητος σε σχέση με άλλες περιοχές της περσικής αυτοκρατορίας αποτελεί τεκμήριο της εσωτερικής ανεξαρτησίας των κυπριακών πόλεων-βασιλείων και επιβεβαιώνει εν μέρει την απουσία άμεσης περσικής επιρροής και ελέγχου⁶.

Κατά τον 4ο αι. π.Χ. παρατηρούνται εξελίξεις στην κυπριακή νομισματοκοπία: οι μεγάλες αργυρές υποδιαιρέσεις φαίνεται πως αντικαθίστανται από μικρότερες σε άργυρο (κυρίως τρίτα και έκτα σίγλου), σύμφωνα με τα τεκμήρια των θησαυρών· παράλληλα εκδίδονται νομίσματα σε χρυσό και σε χαλκό⁷. Επιπλέον, ενώ ορισμένοι βασιλείς διατήρησαν τον τοπικό σταθμητικό κανόνα των περίπου 11 γραμμάρων, κάποιοι άλλοι υιοθετούν τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα καθ' ομοίωση άλλων περιοχών της ανατολής, όπως για παράδειγμα η Καρία, για να διευκολύνουν πιθανώς τις εμπορικές συναλλαγές ή για να επιλύσουν το πρόβλημα της αισθητής μείωσης των αποθεμάτων αργύρου⁸.

Η χρονολόγηση των κυπριακών νομισμάτων

Μολονότι ζητήματα χρονολόγησης, ταύτισης και ερμηνείας των κυπριακών νομισματοκοπιών παραμένουν αβέβαια, υπήρξε σημαντική πρόοδος στην έρευνα τα τελευταία χρόνια. Μεταξύ άλλων, ο εντοπισμός και η μελέτη των επικοπών, είτε σε τοπικές εκδόσεις είτε σε ξένα νομίσματα, επέτρεψε τη χρονολόγηση αρκετών νομισματικών εκδόσεων, συχνά κατά προσέγγιση, σε ορισμένες όμως περιπτώσεις, με ακρίβεια⁹.

Παράλληλα ο εντοπισμός νομισματικών συνόλων (θησαυρών) είτε συμπληρώνει τέτοιου είδους συμπεράσματα, είτε επιτρέπει την απόδοση ενός νομίσματος ή ενός συνόλου νομισμάτων σε ένα συγκεκριμένο νομισματοκοπείο. Οι μαρτυρίες των θησαυρών μπορούν να είναι αποκαλυπτικές και με άλλους τρόπους, κυρίως ως προς την κατανόηση της νομισματικής κυκλοφορίας εντός και εκτός της Κύπρου: νομίσματα των κυπριακών πόλεων-βασιλείων εντοπίστηκαν εκτός Κύπρου και κυρίως σε πολλές περιοχές ελέγχου της Αχαιμενιδικής αυτοκρατορίας: στη Φοινίκη, την Κιλικία, την Παμφυλία, την Ιορδανία έως και το Αφγανιστάν¹⁰.

Εικονογραφία

Η εικονογραφία των κυπριακών βασιλικών εκδόσεων διαφέρει από βασίλειο σε βασίλειο και συχνά από βασιλέα σε βασιλέα. Ενώ κατά τον 5ο αι. π.Χ. στη νομισματική εικονογραφία της Κύπρου παρατηρούνται κυρίως ζώα, μολονότι υπάρχουν και εξαιρέσεις (για παράδειγμα τα νομίσματα του Μάριου με τον Φρίξο και την Ευρώπη σε ταύρο), κατά τον 4ο αι. μια ποικιλία ελληνικών θεοτήτων εμφανίζεται στα νομίσματα, όπως για παράδειγμα η Αθηνά, ο Απόλλωνας, ο Δίας και η Αφροδίτη, οι οποίες αφομοιώνονται με τις τοπικές θεότητες.

Ιδιαίτερα συχνή είναι η παρουσία του Ηρακλή στα κυπριακά νομίσματα, καθώς τον εντοπίζουμε στην εμπρόσθια όψη των

εκδόσεων των βασιλέων του Κιτίου για σχεδόν δυο αιώνες, όπου αφομοιώνεται με το Φοίνικα θεό Μίλκαρτ. Στην Κύπρο, ο Ηρακλής εκλαμβάνονταν περισσότερο ως θεός παρά ως ήρωας¹¹.

Επιρροές από γειτονικές περιοχές, όπως η Αίγυπτος ή η Φοινίκη, είναι επίσης εμφανείς στα κυπριακά νομίσματα. Συχνά συναντούμε το *ankh* (το αιγυπτιακό σύμβολο της ζωής), ως βασικό εικονογραφικό τύπο στην οπίσθια όψη των πρώιμων εκδόσεων της Σαλαμίνας (μεταξύ άλλων) ή ως σύμβολο σε πληθώρα κυπριακών νομισματικών εκδόσεων (Πάφου, Μαρίου, Κιτίου), και το σύμβολο που θυμίζει το *ankh* αλλά αποτελείται από τριγωνική βάση και παραπέμπει στη θεά Τανίτ (την βασική γυναικεία θεότητα στο φοινικικό πάνθεον), το οποίο εντοπίζουμε στις χρυσές και χάλκινες εκδόσεις του βασιλιά του Κιτίου Πουμαυάτωνα¹².

Οι νομισματοκοπίες των κυπριακών βασιλείων: γενική επισκόπηση

Αμαθούντα

Πρώιμες εκδόσεις

Το βασίλειο της Αμαθούντας μάς είναι γνωστό από τις φιλολογικές μαρτυρίες και από τη νομισματοκοπία των βασιλέων του, η οποία μελετήθηκε συστηματικά σύμφωνα με τη μέθοδο της οργάνωσης και μελέτης των σφραγίδων από τον Amandry¹³. Τα πρώιμότερα νομίσματα των βασιλέων της Αμαθούντας με λιοντάρι ως βασικό εικονογραφικό τύπο, που διατηρείται και στις εκδόσεις που ακολουθούν, χρονολογούνται μεταξύ του 460 και του 430 π.Χ. και αποδίδονται σε τρεις διαδοχικούς βασιλείς.

Η πρώτη αργυρή έκδοση είναι ανεπίγραφη, ενώ η δεύτερη φέρει σε κυπροσυλλαβική γραφή το όνομα του βασιλέα **Ρόικου**, ο οποίος έκοψε σίγλους και μικρότερες υποδιαίρέσεις με ξαπλωμένο λιοντάρι ως εμπροσθότυπο και το μπροστινό ημίτομο ενός λιονταριού ως οπισθότυπο.

Η τρίτη έκδοση αποδίδεται σε έναν Βασιλέα **Μο (-)**, τμήμα του ονόματος του οποίου επιβιώνει στα νομίσματα μόνο από το συλλαβόγραμμα *ρ* (*mo*) στην εμπρόσθια όψη, και απεικονίζει τους ίδιους τύπους, με την προσθήκη στον εμπροσθότυπο ενός αετού πάνω από το λιοντάρι.

Η έκδοση που ακολουθεί αποδίδεται στην Αμαθούντα καθώς επαναλαμβάνει τους τύπους με το ξαπλωμένο λιοντάρι και το μπροστινό ημίτομο λιονταριού, διαφέρει ωστόσο γιατί ακολουθεί διαφορετικό σταθμητικό κανόνα. Στα νομίσματα αυτά, κατεξοχήν δίδραχμα, τα οποία ακολουθούν τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα, παρατηρείται στην εμπρόσθια όψη το γράμμα *Ε* σε ελληνικό αλφάβητο στο έξεργο – δηλαδή στην οριζόντια γραμμή που διαχωρίζει το κάτω τμήμα της παράστασης. Ο συνδυασμός εικονογραφίας και γράμματος οδήγησε στη χρονολόγηση των νομισμάτων αυτών στο διάστημα 391-386 π.Χ. και στην απόδοσή τους στον Ευαγόρα Α΄ της Σαλαμίνας, ο οποίος κατόρθωσε να επεκτείνει τα όρια του βασιλείου του και να κατακτήσει ίσως την Αμαθούντα. Η υπόθεση αυτή, παρά το ενδιαφέρον που παρουσιάζει, παραμένει υπό συζήτηση, εξαιτίας ωστόσο της οικονομικής πολιτικής του βασιλέα της Σαλαμίνας, είναι ακόμη πιο δύσκολο να τεκμηριωθεί¹⁴.

Ύστερες εκδόσεις

Οι φιλολογικές μαρτυρίες αναφέρονται σε έναν δεύτερο βασιλέα **Ρόικο** στον οποίο αποδίδονται νομισματικές εκδόσεις που ακολουθούν τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα με την κεφαλή λιονταριού ως εμπροσθότυπο και το μπροστινό ημίτομο ενός λιονταριού προς τα δεξιά, το κεφάλι κατά μέτωπο [**Εικ. 1**] και το συλλαβόγραμμα *ρ* (*ro*), ως οπισθότυπο. Στον ίδιο βασιλέα, η βασιλεία του οποίου τοποθετείται στις αρχές ή στα μέσα του 4ου αι. π.Χ., αποδίδονται και ανεπίγραφα νομίσματα μικρότερων υποδιαίρέσεων, που ακολουθούν τον ίδιο σταθμητικό κανόνα¹⁵.

Τρεις εκδόσεις που χρονολογούνται μετά το 385 π.Χ., αποδίδονται σε τρεις διαφορετικούς βασιλείς της Αμαθούντας. Τα ονόματα του **Πύρρου** και του **Ζώτιμου** αναγράφονται σε κυπροσυλλαβική γραφή στις αντίστοιχες εκδόσεις και διατηρούν και τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα, και την καθιερωμένη εικονογραφία: το ξαπλωμένο λιοντάρι με τον αετό ως εμπροσθότυπο και το μπροστινό ημίτομο του λιονταριού ως οπισθότυπο. Το όνομα του τρίτου κατά σειρά βασιλέα, ο οποίος εξέδωσε νόμισμα επάνω στα νομίσματα του προκατόχου του, διατηρείται τμηματικά. Πρόκειται για τον **(-) τιμο**, του οποίου το όνομα δηλώνεται σε κυπροσυλλαβική γραφή.

Οι δύο τελευταίοι βασιλείς της Αμαθούντας, των οποίων τα ονόματα μάς είναι αποκλειστικά γνωστά από τις κυπροσυλλαβικές επιγραφές στα νομίσματά τους, είναι ο **Λύσανδρος** και ο **Επίπαλος**, οι οποίοι βασίλεψαν το 380-370 και 370-360 π.Χ. αντίστοιχα. Ο Ανδροκλής, βασιλέας της Αμαθούντας στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ. είναι γνωστός μόνο από φιλολογικές και επιγραφικές μαρτυρίες, από τις οποίες πληροφορούμαστε, μεταξύ άλλων, τόσο για τη δράση του κατά τη διάρκεια των επεισοδίων που σχετίζονται με την παρουσία του Αλέξανδρου Γ' στην Κύπρο (App., *Ανάβ.* 2.22.2), όσο και για την ανάθεση χρυσού στεφάνου εκ μέρους του στο ναό του Απόλλωνα στη Δήλο, το 313 π.Χ.¹⁶.

Ιδάλιο

Πρώιμες εκδόσεις

Οι πρώιμες εκδόσεις που αποδίδονται στους βασιλείς του Ιδαλίου χρονολογούνται μετά το 500 π.Χ. και απεικονίζουν μια καθιστή σφίγγα ως εμπροσθότυπο και ένα έγκοιλο τετράγωνο ως οπισθότυπο. Τις ανεπίγραφες αυτές εκδόσεις αντικαθιστά στη συνέχεια μια νομισματική σειρά με τους ίδιους τύπους, όπου προστίθενται δυο κυπριακά συλλαβογράμματα στην εμπρόσθια όψη, τα οποία χωρίς αμφιβολία αναφέρουν το όνομα του βασιλέα που τα εξέδωσε, του οποίου όμως, η ερμηνεία είναι προβληματική. Μαρτυρίες θησαυρών και επικοπές χρονολογούν τη συγκεκριμένη έκδοση στις αρχές του 5ου αι. π.Χ.¹⁷.

Μια τρίτη έκδοση με τους ίδιους τύπους φέρει ένα ρόδακα στο πεδίο δεξιά στην εμπρόσθια όψη και στην οπίσθια επιγραφή σε κυπροσυλλαβική γραφή: ? ? ? (e-ta-l), η οποία παραπέμπει στο όνομα του νομίσματος (Εδαλικόν νόμισμα ή Εδαλιεύς)¹⁸. Αν και σπάνια στα κυπριακά νομίσματα, δεν είναι μοναδική στο Ιδάλιο καθώς την εντοπίζουμε επίσης σε νομισματικές εκδόσεις του Μαρίου: ? ? ? ? (ma-ri-e-u-se).

Οι νομισματικές εκδόσεις που ακολουθούν απεικονίζουν εξελιγμένο οπισθότυπο: ένα άνθος λωτού τοποθετημένο πάνω σε δύο σπείρες. Στην εμπρόσθια όψη διατηρείται η καθιστή σφίγγα με την προσθήκη δύο ανθών εκατέρωθεν καθώς και τμήμα του ονόματος ενός βασιλέα **Κι (-)** σε κυπροσυλλαβική γραφή. Σημαντικό στοιχείο για τη χρονολόγηση της συγκεκριμένης έκδοσης αποτελεί μια επικοπή, καθώς ένα νόμισμα αυτού του τύπου τυπώθηκε πάνω σε σίγλο του βασιλέα Βάαλμικ Α' του Κιτίου, η βασιλεία του οποίου τοποθετείται μετά το 480 π.Χ.¹⁹.

Στασίκυπρος

Η πινακίδα του Ιδαλίου, η οποία περιλαμβάνει το εκτενέστερο κείμενο σε κυπροσυλλαβική γραφή που έχει διασωθεί μέχρι σήμερα, καταγράφει τη συμφωνία μεταξύ του βασιλέα και της πόλης του Ιδαλίου με ένα γιατρό και τους αδερφούς του, οι οποίοι ανέλαβαν να περιθάλψουν τους τραυματίες, ύστερα από την αποτυχημένη απόπειρα κατάληψης του Ιδαλίου εκ μέρους των «Μήδων και των Κιτιέων», απόπειρα που προηγήθηκε της κατάκτησης του Ιδαλίου από το Κίτιο μετά το 450 π.Χ.²⁰.

Τρίτα και δωδέκατα σίγλου τοπικού σταθμητικού κανόνα με τους ίδιους τύπους, δηλαδή σφίγγα και άνθος λωτού, και το σύμβολο σε κυπροσυλλαβική γραφή ? (sa) [**Εικ. 2**], αποδόθηκαν στο Στασίκυπρο, μολονότι δεν σώζονται νομίσματα που να φέρουν ολόκληρο το όνομά του. Τα νομίσματα αυτά, που χρονολογούνται στα μέσα του 5ου αι. π.Χ., αποτελούν τις τελευταίες εκδόσεις του Ιδαλίου πριν από την κατάκτησή του από το Κίτιο. Έκτοτε, το όνομα της πόλης εμφανίζεται μόνο

ως τμήμα του τίτλου των βασιλέων του Κιτίου («βασιλεὺς Κιτίου καὶ Ἰδαλίου»).

Κίτιο

Πρώιμες εκδόσεις

Οι πρωιμότερες εκδόσεις που αποδίδονται στους βασιλείς του Κιτίου είναι ανεπίγραφοι σίγλοι που ακολουθούν τον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων που απεικονίζουν ένα ξαπλωμένο λιοντάρι που γυρίζει το κεφάλι του προς τα πίσω ως εμπροσθότυπο και έχουν άτυπη οπίσθια όψη. Ακολουθεί μια έκδοση νομισμάτων μικρότερων υποδιαίρέσεων με ένα ξαπλωμένο λιοντάρι στην εμπρόσθια όψη και ένα καθιστό λιοντάρι στην οπίσθια. Γνωρίζουμε τα ονόματα τριών διαδοχικών βασιλέων στη δυναστεία του Κιτίου χάρη στη βοήθεια επιγραφικών τεκμηρίων, όπως για παράδειγμα την επιγραφή που εντοπίστηκε στο Ιδάλιο²¹:

Βάαλμικ (Β΄) βασιλιάς του Κιτίου και του Ιδαλίου, υιός του Οζιβάαλ βασιλέα του Κιτίου και του Ιδαλίου, υιός του Βάαλμικ (Α΄), βασιλέα του Κιτίου

Η επιγραφή επιβεβαιώνει ότι η κατάκτηση του Ιδαλίου από το Κίτιο έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Οζιβάαλ, ωστόσο η χρονολόγηση του σημαντικού αυτού επεισοδίου είναι υπό συζήτηση και τοποθετείται μεταξύ του 470-450 π.Χ..

Αργυρά νομίσματα διαφορετικών υποδιαίρέσεων αποδόθηκαν σε όλους τους βασιλείς της επιγραφής, στον **Βάαλμικ Α΄**, στον **Οζιβάαλ [Εικ. 3]**, και στον **Βάαλμικ Β΄**, τα οποία διαφοροποιούνται από τις επιγραφές στη φοινικική γραφή που μαρτυρούν τα ονόματά τους αλλά και από την εικονογραφία. Ως εμπροσθότυπος εικονίζεται πάντα ο Ηρακλής (ο οποίος στα νομίσματα αυτά αφομοιώνεται με τον Φοίνικα Μίλκαρτ), ο οποίος βαδίζει προς τα δεξιά φορώντας λεοντή και κρατώντας ρόπαλο και τόξο· στις εκδόσεις του Βάαλμικ Α΄ στην οπίσθια όψη απεικονίζεται καθιστό λιοντάρι με ανοιχτό στόμα, ενώ οι μικρότερες υποδιαίρέσεις απεικονίζουν ως εμπροσθότυπο μόνο τη γενειοφόρο κεφαλή του Ηρακλή και τον ίδιο οπισθότυπο. Από τον Οζιβάαλ και εξής το λιοντάρι στην οπίσθια όψη θα αντικατασταθεί από την παράσταση λιονταριού που κατασπαράσσει ελάφι, η οποία θα υιοθετηθεί και από όλους τους διαδόχους του.

Νομίσματα 4ου αι. π.Χ.

Κατά τον 4ο αι. π.Χ., ο συνδυασμός επιγραφικών και νομισματικών τεκμηρίων μάς επιτρέπει να χρονολογήσουμε τη βασιλεία των τριών γνωστών βασιλέων του Κιτίου με ακρίβεια. Ο πρώτος εξ αυτών, ο **Βάαλμικ Β΄**, ο οποίος διαδέχτηκε τον Βάαλμικ Β΄ γύρω στο 400 π.Χ., υιοθέτησε τους ίδιους εικονογραφικούς τύπους και τοποθέτησε το όνομά του στην οπίσθια όψη των νομισματικών του εκδόσεων. Ο **Μιλκυάτωνα** τον διαδέχτηκε το 392/391 π.Χ. (χρονολογία που προκύπτει από την εύρεση ενός τρόπαιου το οποίο έφερε επιγραφή με αναφορά στο πρώτο έτος βασιλείας του βασιλέα)²², και βασίλεψε για τουλάχιστον τριάντα έτη, μέχρι το 362/361 π.Χ.. Ο Μιλκυάτωνα εξέδωσε αργυρούς σίγλους και τρίτα σίγλου στον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 γραμμαρίων περίπου και, για πρώτη φορά στο Κίτιο, χρυσά νομίσματα με τους ίδιους τύπους όπως οι προκάτοχοί του, από τον Οζιβάαλ και εξής, αλλά με το όνομά του. Εξέδωσε επίσης χάλκινα νομίσματα, τα οποία του αποδίδονται εξαιτίας του φοινικικού γράμματος *ṣ* (*mem*) στην εμπρόσθια όψη, αρχικού του ονόματός του, τα οποία απεικονίζουν για πρώτη φορά στο Κίτιο την κεφαλή της Αφροδίτης με έναν διακοσμημένο στέφανο.

Τον Μιλκυάτωνα διαδέχτηκε ο γιος του, **Πουμαϊάτωνα**, ο οποίος βασίλεψε στο διάστημα 362/361-312 π.Χ.. Τα νομίσματα που εξέδωσε, κυρίως σε χρυσό, φέρουν στην οπίσθια όψη τα έτη βασιλείας του, έτη που εκτείνονται, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο συστηματικά σε 46 έτη· πρόκειται για μια εξαιρετικά μακρά περίοδο βασιλείας²³. Η

περίπτωση αναγραφής ετών βασιλείας στα νομίσματα του Πουμαΰάτωνα είναι μοναδική στην Κύπρο, μολονότι μαρτυρείται στη Φοινίκη ήδη από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.. Ο συνδυασμός επιγραφικών και φιλολογικών μαρτυριών μάς πληροφορεί ότι κατά το 21ο έτος της βασιλείας του (342/341 π.Χ.), ο Πουμαΰάτωνα ήταν βασιλιάς του Κιτίου, του Ιδαλίου και της Ταμασσού, καθώς λόγω χρεών, ο βασιλέας της Ταμασσού είχε πουλήσει το βασίλειο και τη βασιλεία (τον τίτλο) στον Πουμαΰάτωνα για το ποσό των πενήντα ταλάντων. Ωστόσο, μετά την κατάκτηση της Τύρου το 332 π.Χ., ο Αλέξανδρος Γ΄ δώρισε την Ταμασσό στον βασιλέα της Σαλαμίνας, Πνυταγόρα.

Δούρις δ' ἐν ζ Μακεδονικῶν (FGrH 76 F 4) περὶ Πασίκυπρου λέγων τοῦ ἐν Κύπρῳ βασιλέως ὅτι ἄσωτος ἦν γράφει καὶ τάδε:
'Αλέξανδρος μετὰ τὴν Τύρου πολιορκίαν Πνυταγόραν ἀποστέλλων ἄλλας τε δωρεὰς ἔδωκε καὶ χωρίον ὃ ἡτήσατο. πρότερον δὲ τοῦτο Πασίκυπρος [ὁ] βασιλεύων ἀπέδοτο δι' ἄσωτίαν πεντήκοντα ταλάντων Πυγμαλίῳνι τῷ Κιτιεῖ, ἅμα τὸ χωρίον καὶ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καὶ λαβὼν τὰ χρήματα κατεγήρασεν ἐν Ἀμαθοῦντι.

Ο Δούρις στο έβδομο βιβλίο των «Μακεδονικών» μιλώντας για τον Πασίκυπρο τον βασιλιά που βασίλευε στην Κύπρο πως ήταν άσωτος, γράφει και τα εξής: «Ο Αλέξανδρος μετά την πολιορκία της Τύρου αποστέλλοντας στον Πνυταγόρα και άλλα δώρα, του έδωσε και μια πόλη (χωρίον) την οποία του ζήτησε. Προηγουμένως την πόλη αυτή ο Πασίκυπρος, ο βασιλέας της, την πούλησε από ασωτία στην τιμή των πενήντα ταλάντων στον Πυγμαλίωνα (Πουμαΰάτωνα) τον Κιτιέα, και την πόλη (χωρίον) και τη βασιλεία αυτής, και παίρνοντας τα χρήματα, πέρασε τα γηρατιά του στην Αμαθούντα.

Αθήν. 4.167c-d

Τέλη του 4ου αι. π.Χ.

Οι νομισματικές μαρτυρίες προσφέρουν συμπληρωματικά στοιχεία για τις πολιτικές εξελίξεις την περίοδο της παρουσίας του Αλεξάνδρου Γ΄ στην ανατολική Μεσόγειο. Τα νομίσματα του τριακοστού έτους της βασιλείας του Πουμαΰάτωνα (333/332 π.Χ.) εκδόθηκαν σε σημαντικές ποσότητες και φανερώσουν πιθανότατα τις προετοιμασίες του βασιλέα του Κιτίου για πόλεμο κατά του Αλεξάνδρου Γ΄, σε βοήθεια των Φοινίκων συμμάχων του.

Μεταξύ των ετών βασιλείας 33 (330/329 π.Χ.) και 39 (324/323 π.Χ.), ο Πουμαΰάτωνα εμφανίζεται να μην εξέδωσε νομίσματα (ενδέχεται το νομισματοκοπείο στο Κίτιο να χρησιμοποιήθηκε για την έκδοση νομισμάτων στους τύπους του Αλεξάνδρου), όμως μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου το 323/322 π.Χ., ο Πουμαΰάτωνα συνέχισε να εκδίδει νομίσματα μέχρι το 312 π.Χ., έτος θανάτωσής του από τον Πτολεμαίο (Διόδ. Σικ. 19.79.4). Πλέον αποδίδεται στον Πουμαΰάτωνα με σχετική ασφάλεια και μια έκδοση από χάλκινα νομίσματα, η οποία παλαιότερα αποδίδονταν στον Ευαγόρα Β΄ της Σαλαμίνας και η οποία χρονολογείται στα μέσα του 4ου αι. π.Χ., με ένα λιοντάρι που βαδίζει προς τα αριστερά και την κεφαλή κριαριού στο πεδίο επάνω ως εμπροσθότυπο και ένα άλογο που βαδίζει προς τα αριστερά και ένα οκτάκτινο αστέρι επάνω ως οπισθότυπο, με το σύμβολο της Φοινικικής θεάς Τανίτ στο πεδίο αριστερά²⁴.

Λάπηθος

Πρώιμες εκδόσεις

Τα παλαιότερα νομίσματα που αποδίδονται στους βασιλείς της Λαπήθου και χρονολογούνται στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., είναι ανεπίγραφοι σίγλοι στον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων που απεικονίζουν την κεφαλή της Αθήνας με κορινθιακό κράνος ως εμπροσθότυπο και ως οπισθότυπο είτε τον Ηρακλή σε εν γούνασι δρόμο, είτε το γενειοφόρο κεφάλι του ήρωα. Τα νομίσματα αυτά αποδίδονται στη Λάπηθο γιατί παρόμοια εικονογραφία εμφανίζεται σε ύστερες εκδόσεις που φέρουν ονόματα των βασιλέων της Λαπήθου και χρονολογούνται σύμφωνα με μαρτυρίες θησαυρών στα τέλη του 6ου αι. π.Χ.. Ανεπίγραφες εκδόσεις που αποδίδονται επίσης σε βασιλέα της Λαπήθου, απεικονίζουν μια γυναικεία κεφαλή με κυκλικό ενώτιο ως εμπροσθότυπο και κεφαλή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος σε έγκοιλο τετράγωνο ως οπισθότυπο [Εικ. 4]. Ο παλαιότερος βασιλέας, το όνομα του οποίου εμφανίζεται στην οπίσθια όψη νομισμάτων σε φοινικική γραφή είναι ο Δημόνικος (Α΄) ή Δημήνας ο οποίος απεικονίζει στους αργυρούς σίγλους που

εξέδωσε την κεφαλή της Αθηνάς και στις δυο όψεις. Βασίλεψε περί το 500 π.Χ. και νομισματική έκδοση που πρόσφατα ήρθε στο φως και φέρει τους ίδιους τύπους, αποκαλύπτει το όνομα ενός άλλου βασιλέα, του Βααλζακόρ, ο οποίος πιθανότατα βασίλεψε στο πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ..

Σίδκμιλκ και διάδοχοι

Ο βασιλέας που ακολουθεί, ο **Σίδκμιλκ**, βασίλεψε πριν τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.. Είναι γνωστός από μια εξαιρετική έκδοση που εικονίζει ως εμπροσθότυπο την κεφαλή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος και φέρει επιγραφή σε φοινικική γραφή «του Σίδκμιλκ, βασιλέα της Λαπήθου» (αυτή είναι μια σπάνια περίπτωση στην Κύπρο όπου το όνομα του βασιλέως και του βασιλείου εμφανίζονται μαζί στο νόμισμα). Στην οπίσθια όψη εικονίζεται η κατά μέτωπον κεφαλή της Αθηνάς με κράνος που κοσμεύεται από δυο αυτιά και κέρατα ταύρου και δυο λοφία με την επιγραφή, πάλι στη φοινικική, « Σίδκμιλκ».

Μετά τη βασιλεία του Σίδκμιλκ, οι μαρτυρίες των θησαυρών φανερώνουν την κυκλοφορία ανεπίγραφων νομισματικών εκδόσεων που ακολουθούν τον τοπικό σταθμητικό κανόνα και φέρουν την κεφαλή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος με λοφίο ως εμπροσθότυπο και την κεφαλή γενειοφόρου Ηρακλή με λεοντή ως οπισθότυπο. Τα νομίσματα αυτά χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ..

Ο επόμενος γνωστός βασιλιάς, **Ανδρ (-)**, μάς είναι γνωστός από μια εξαιρετική έκδοση που περιλαμβάνονταν στο νομισματικό θησαυρό που βρέθηκε στο Βουνί: στην εμπρόσθια όψη η Αθηνά στέκεται φορώντας πέπλο και κρατώντας δόρυ στο δεξί της χέρι και ασπίδα στο αριστερό· στην οπίσθια όψη, ο Ηρακλής βαδίζει προς τα δεξιά κρατώντας ρόπαλο και τόξο και η φοινικική επιγραφή δηλώνει ότι πρόκειται για νόμισμα «του βασιλέα Ανδρ (-) (βασιλέα της) Λαπήθου»²⁵.

Νομίσματα με τους ίδιους τύπους, που μαρτυρούν το όνομα του διαδόχου του Δημόνικου (Β' ;), περιλαμβάνονταν επίσης στον ίδιο θησαυρό. Ένας εξ αυτών ή και οι δυο βασιλείς εξέδωσαν μικρότερες υποδιαίρέσεις με τους ίδιους τύπους, αλλά η ακριβής απόδοση είναι αβέβαιη λόγω της απουσίας επιγραφών. Η βασιλεία των βασιλέων αυτών της Λαπήθου εκτείνεται τα τελευταία χρόνια του 5ου και στα πρώτα του 4ου αι. π.Χ.. Ήταν είτε ο **Δημόνικος** (Β' ;) ή ίσως ένας τρίτος Δημόνικος (Γ' ;) στη δυναστεία της Λαπήθου ο βασιλέας που εξέδωσε νομίσματα με τους ίδιους τύπους αλλά, για πρώτη φορά στο βασίλειο αυτό, με επιγραφές σε ελληνικό αλφάβητο: **ΒΑ** και **ΔΗ** (τα δυο πρώτα γράμματα του βασιλικού τίτλου και τα δυο πρώτα γράμματα του ονόματος του βασιλέα)²⁶.

Περί το 350 π.Χ. χρονολογείται η βασιλεία του **Barik Shamash**, ο οποίος εξέδωσε αργυρά νομίσματα μικρών υποδιαίρέσεων που φέρουν φοινικική επιγραφή που παραπέμπει στο όνομά του, όπως μαρτυρούν και τα επιγραφικά τεκμήρια²⁷.

Ο τελευταίος βασιλέας της Λαπήθου, ο **Πράξιππος**, πιθανότατα εξέδωσε τα χάλκινα νομίσματα που φέρουν και στις δύο όψεις επιγραφές σε ελληνικό αλφάβητο: στην εμπρόσθια όψη την επιγραφή **ΠΡ** (τα δύο πρώτα γράμματα του ονόματος του βασιλέα) με την κεφαλή του Απόλλωνα και στην οπίσθια όψη την επιγραφή **ΒΑ** (τα δύο πρώτα γράμματα του βασιλικού τίτλου) με έναν κρατήρα με δύο λαβές²⁸.

Μάριο

Πρώιμες εκδόσεις

Οι πιο πρώιμες εκδόσεις των βασιλέων του Μαρίου περιλαμβάνουν αργυρούς σίγλους και τρίτα σίγλου του τοπικού σταθμητικού κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων, που απεικονίζουν ως εμπροσθότυπο ένα ξαπλωμένο λιοντάρι και ως οπισθότυπο τη γυμνή μορφή του Φρίξου, ο οποίος κρατά το κέρατο του κριαριού που τρέχει προς τα αριστερά. Η επιγραφή στην οπίσθια όψη «Μαριεύς» ? ? ? ? ? (*ma-ri-e-u-se*) σε κυπροσυλλαβική γραφή, επιβεβαιώνει την απόδοση των νομισμάτων αυτών στο Μάριο, ενώ η επιγραφή στην εμπρόσθια όψη, στην ίδια γραφή, μαρτυρεί το όνομα του βασιλέα

Σασμά: ? ? ? ? ? / ? ? ? ? ? (*sa-sa-ma-o-se / to-ka-sa-to-rā* «(του βασιλέα) Σασμά (υιού του) Δόξανδρου»). Η παρουσία του ονόματος του βασιλέα σε συνδυασμό με αυτό του πατέρα του είναι μια μοναδική περίπτωση στη νομισματική παραγωγή των βασιλέων της Κύπρου, όσο μοναδική είναι και η μυθολογική παράσταση της οπίσθιας όψης.

Από το συνδυασμό της μελέτης των επικοπών και των θησαυρών, γνωρίζουμε ότι στις αρχές του 4ου αι. π.Χ. στη δυναστεία του Μαρίου ακολούθησαν οι **Στασίοικος Α΄** και **Τιμοχάρης [Εικ. 5]**. Στους αργυρούς σίγλους και στα τρίτα σίγλου τοπικού σταθμητικού κανόνα του Στασίοικου Α΄ απεικονίζεται η κεφαλή Απόλλωνα με δάφνινο στεφάνι ως εμπροσθότυπος και η Ευρώπη να κάθεται σε ταύρο (πρόκειται για Δία μεταμορφωμένο) ως οπισθότυπος²⁹. Και στις δυο όψεις η επιγραφή σε κυπροσυλλαβική γραφή διαβάζεται ως: «του βασιλέα Στασίοικου». Στους αργυρούς σίγλους του Τιμοχάρη υιοθετούνται οι ίδιοι τύποι, αλλά στην περίπτωση του η επιγραφή είναι διαφορετική: «του Βασιλέα Τιμοχάρη, Μαριεύς». Στις μικρότερες υποδιαίρεσεις (όπως τα τρίτα, έκτα και δωδέκατα του σίγλου) υιοθετείται η ίδια εικονογραφία.

Ο τελευταίος βασιλέας του Μαρίου

Σύμφωνα με τις φιλολογικές πηγές ο τελευταίος βασιλέας του Μαρίου, **Στασίοικος Β΄**, αιχμαλωτίστηκε το 312 π.Χ. από τον Πτολεμαίο, η πόλη καταστράφηκε και οι κάτοικοί της μεταφέρθηκαν στη (Νέα) Πάφο.

Πτολεμαῖος δέ, τῶν περὶ Κυρήνην αὐτῷ κατὰ νοῦν ἀπηντηκότων, διήρην ἐκ τῆς Αἰγύπτου μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Κύπρον ἐπὶ τοῦς ἀπειθοῦντας τῶν βασιλέων. Πυγμαλῖωνα δὲ εὐρῶν διαπρεσβευόμενον πρὸς Ἀντίγονον ἀνείλε, Πράξιππον δὲ τὸν τῆς Λαπιθίας βασιλέα καὶ τὸν τῆς Κερυνίας δυνάστην ὑποπεύσας ἄλλοτρίως ἔχειν συνέλαβε Στασιόικου τοῦ Μαλιέως· καὶ τὴν μὲν πόλιν κατέσκαψε, τοὺς δ' ἐνοικοῦντας μετήγαγεν εἰς Πάφον.

Ο Πτολεμαῖος καθώς του ἦρθαν βολικά τα ζητήματα της Κυρήνης, πέρασε με στρατιωτική δύναμη από την Αίγυπτο στην Κύπρο εναντίον των βασιλέων, που είχαν αρνηθεί να υπακούσουν. Και επειδή ανακάλυψε πως ο Πυγμαλίων (Πουμαῦάτωνα) βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με τον Αντίγονο, τον εκτέλεσε, ενώ τον Πράξιππο, τον βασιλέα της Λαπήθου και τον δυνάστη της Κερυνίας, επειδή τον υποψιάστηκε πως είχε εχθρικές διαθέσεις, τον συνέλαβε, καθώς και τον Στασίοικο του Μαρίου, και κατέσκαψε την πόλη του και μετέφερε τους κατοίκους στην Πάφο.

Διόδ. Σικ. 19.79.4

Η νομισματοκοπία του Στασίοικου Β΄ προηγήθηκε των γεγονότων αυτών και περιλαμβάνει σημαντικές αλλαγές συγκριτικά με τα νομίσματα των προκατόχων του. Ο Στασίοικος Β΄ ήταν ο πρώτος από τους βασιλείς που εξέδωσε χρυσά νομίσματα στο Μάριο, τα οποία εικονίζουν την κεφαλή του Δία με δάφνινο στεφάνι στην εμπρόσθια όψη και στην οπίσθια αυτή της Αφροδίτης με μύρτινο στεφάνι και επιγραφές και σε κυπροσυλλαβική γραφή και σε ελληνικό αλφάβητο. Οι αργυρές του εκδόσεις επαναλαμβάνουν τους ίδιους τύπους αλλά ακολουθούν τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα, ενώ οι ακόμη μικρότερες υποδιαίρεσεις εικονίζουν είτε τους ίδιους εικονογραφικούς τύπους ή τη δαφνοστεφή κεφαλή του Απόλλωνα στην εμπρόσθια όψη και το *ankh* με διπλό οριζόντιο στέλεχος και με το συλλαβόγραμμα ? (*sa*) εντός του δακτυλίου, αρχικό του ονόματός του σε κυπροσυλλαβική γραφή, στην οπίσθια όψη. Τέλος, ο Στασίοικος Β΄ εξέδωσε πλούσια ποικιλία χάλκινων νομισμάτων που εικονίζουν, για παράδειγμα, την κεφαλή της Αφροδίτης ως εμπροσθότυπο και το *ankh* σε δάφνινο στεφάνι στην οπίσθια όψη³⁰.

Πάφος

Οι βασιλείς της Πάφου μάς είναι γνωστοί από φιλολογικές πηγές, επιγραφικές μαρτυρίες και πρωτίστως από τη νομισματική τους παραγωγή, η οποία χρονολογείται από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. έως το 310/309 π.Χ.³¹. Οι πρωιμότερες εκδόσεις είναι σίγλοι που ακολουθούν τον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων και απεικονίζουν έναν γονατιστό ανθρωπόμορφο ταύρο ως εμπροσθότυπο και έναν αστράγαλο ως οπισθότυπο (σύμβολο που παραπέμπει στη

ρίψη ζαριών προς αναζήτηση συμβουλής χρησμών), με το όνομα του **Σίρωμου** σε κυπροσυλλαβική γραφή.

Οι αργυροί σίγλοι του βασιλέα που ακολουθεί, **A (-)** το όνομα του οποίου διατηρείται τμηματικά στα νομίσματα καθώς μάλλον ξεκινά το συλλαβόγραμμα ? (a), απεικονίζουν έναν ταύρο που βαδίζει ως εμπροσθότυπο και την κεφαλή αετού ως οπισθότυπο. Ακολουθούν τα νομίσματα του βασιλέα **(-) τιμο**, το όνομα του οποίου διασώζεται τμηματικά, και στη συνέχεια του βασιλέα **Πνυ (-)**, ο οποίος διατηρεί την ίδια εικονογραφία αλλά και τον ίδιο σταθμητικό κανόνα.

Στάσανδρος και διάδοχοι

Ο βασιλέας που ακολουθεί, ο **Στάσανδρος**, βασίλεψε σύμφωνα με τις μαρτυρίες θησαυρών στο δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ. και διατήρησε την εικονογραφία του ταύρου στην εμπρόσθια όψη των αργυρών σίγλων που εξέδωσε, εγκαινίασε ωστόσο έναν νέο τύπο ως οπισθότυπο απεικονίζοντας έναν αετό ιστάμενο με κλειστά φτερά με ένα *ankh* (ή ενίοτε ένα μικρό αγγείο και ένα φύλλο κισσού) μπροστά στα πόδια του και το όνομά του σε κυπροσυλλαβική γραφή: ? ? ? ? ? / ? ? (*sa-ta-sa-to-ro / pa-si*), «(του) βασιλέα Στάσανδρου». Ο Στάσανδρος εξέδωσε επίσης μικρότερες αργυρές υποδιαίρεσεις όπως για παράδειγμα, έκτα, δωδέκατα και εικοστά τέταρτα σίγλου.

Οι τρεις βασιλείς που ακολουθούν, οι **Μινεύς**, **Ζωάλιος** και **Πνύτος**, εξέδωσαν σίγλους που επαναλαμβάνουν τους ίδιους εικονογραφικούς τύπους. Νομίσματα των δυο πρώτων βασιλέων βρέθηκαν στο θησαυρό στο Βουνί, γεγονός που επιβεβαίωσε την άμεση διαδοχή τους και διευκόλυνε τη χρονολόγηση των εκδόσεων³².

Προς το τέλος του 5ου αι. π.Χ. τοποθετείται η βασιλεία του **Ονασι (-)**, ο οποίος εξέδωσε σίγλους και μικρότερες υποδιαίρεσεις τοπικού σταθμητικού κανόνα που αναπαριστούν στην εμπρόσθια όψη έναν ταύρο που βαδίζει προς τα αριστερά και συνοδεύεται από έναν φτερωτό ηλιακό δίσκο και έναν αετό που πετά στην οπίσθια όψη. Στην ίδια περίοδο χρονολογούνται και τα νομίσματα με την ίδια εικονογραφία που φέρουν στην οπίσθια όψη το όνομα του βασιλέα **Αρι (-)** ή **Αριστο (-)** [**Εικ. 6**], στον οποίο αποδίδονται τα νομίσματα με τις προβληματικές επιγραφές (mo-a-ke-ta or a-ke-ta-mo)³³.

Τιμοχάρης και διάδοχοι

Ο βασιλέας της Πάφου που ακολουθεί, ο **Τιμοχάρης**, θα εισάγει νέους εικονογραφικούς τύπους στις νομισματικές εκδόσεις που του αποδίδονται και που φέρουν το όνομα και τον τίτλο του σε κυπροσυλλαβική γραφή. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται ο Δίας να κάθεται σε θρόνο κρατώντας σκήπτρο και φιάλη, στην οπίσθια μια ιστάμενη γυναικεία μορφή (πιθανότατα η Αφροδίτη), με στεφάνι, χιτώνα και πέπλο. Στο αριστερό της χέρι κρατά ένα τσαμπί με φρούτα και στο δεξί μια φιάλη επάνω από ένα θυμιατήριο. Ο **Εχέτιμος**, διάδοχος του Τιμοχάρη, θα εγκαινιάσει στην Πάφο την εικονογραφία της Αφροδίτης και του περιστεριού ενώ ο διάδοχός του, ο **Τίμαρχος**, είναι ο πρώτος βασιλέας της Πάφου που θα εκδόσει νομίσματα σε χρυσό και ο πρώτος που θα εισαγάγει τη χρήση του ελληνικού αλφάβητου στις νομισματικές επιγραφές. Τόσο στις χρυσές όσο και στις αργυρές του εκδόσεις απεικονίζεται η κεφαλή της Αφροδίτης ως εμπροσθότυπος και το περιστέρι ως οπισθότυπος, ενώ οι χάλκινες εκδόσεις του φέρουν στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή της Αφροδίτης με στεφάνι και στην οπίσθια ένα περιστέρι να στέκεται σε βάση ή ένα ρόδο με γράμματα σε αλφαβητική γραφή εκατέρωθεν.

Ο τελευταίος βασιλέας της Πάφου, ο **Νικοκλής**, αναφέρεται ως γιος του Τιμάρχου σε επιγραφές που εντοπίστηκαν στην περιοχή της Πάφου. Μια σπάνια νομισματική έκδοση σε άργυρο που αποδίδεται σε αυτόν τον βασιλέα απεικονίζει στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή Αφροδίτης με ψηλό στέφανο και πυργωτό στέμμα και στην οπίσθια τον Απόλλωνα να κάθεται στον ομφαλό με την επιγραφή **ΝΙΚΟΚΛΕΟΥΣ ΠΑΦΙΟΝ**. Η αυθεντικότητα των νομισμάτων αυτών είναι σήμερα υπό συζήτηση³⁴.

Ένα εντυπωσιακό στοιχείο ήρθε στο φως χάρη σε μια καλά διατηρημένη επιγραφή σε νομίσματα που μελετήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1950: σε αρκετές μήτρες νομισμάτων που εκδόθηκαν από τον Αλέξανδρο Γ΄ στο νομισματοκοπείο της Πάφου, το όνομα του Νικοκλή ενσωματώθηκε με μικροσκοπικά γράμματα σε βοστρύχους της κόμης του Ηρακλή. Οι εξαιρετικές αυτές εκδόσεις δεν ανήκουν στη νομισματική παραγωγή των βασιλέων της Κύπρου οπότε δεν θα

αναπτυχθούν λεπτομερώς, ωστόσο η προσθήκη αυτή στα νομίσματα του Αλεξάνδρου Γ΄ θα πρέπει να χρονολογηθεί στην περίοδο που ακολούθησε το θάνατό του και η οποία χαρακτηρίζεται από τις διαμάχες των διαδόχων του για τον έλεγχο της Κύπρου³⁵.

Σαλαμίνα

Η Σαλαμίνα ήταν ένα από τα σημαντικότερα βασίλεια στο νησί της Κύπρου. Τα νομίσματα που εξέδωσαν οι βασιλείς της είναι πλούσια σε εικονογραφία και επιγραφές, αλλά και στα μέταλλα που χρησιμοποιήθηκαν³⁶, παράλληλα οι πρόσφατες έρευνες διαφώτισαν άγνωστες πτυχές της οικονομικής πολιτικής των βασιλέων των κλασικών χρόνων³⁷.

Ευέλθοντας και διάδοχοι

Ο πρώτος βασιλέας της Σαλαμίνας του οποίου το όνομα εμφανίζεται στα νομίσματα ήταν ο Ευέλθοντας. Η δυναστεία του αναφέρεται στον Ηρόδοτο και θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι γνωρίζουμε τα μέλη της, ωστόσο οι φιλολογικές και οι νομισματικές μαρτυρίες δεν φαίνεται να συμφωνούν.

Ἡ Ὀνήσιλος Γόργου μὲν τοῦ Σαλαμινίων βασιλέος ἀδελφεὸς νεώτερος, Χέρσιος δὲ τοῦ Σιρώμου τοῦ Εὐέλθοντος παῖς.

Ο Ονήσιλος ήταν ο νεότερος αδερφός του Γόργου, του βασιλέα της Σαλαμίνας και γιός του Χέρση, του οποίου πατέρας ήταν ο Σίρωμος και παππούς ο Ευέλθοντας.

Ηρόδοτος 5.104.1

Οι παλαιότερες εκδόσεις είναι σίγλοι που ακολουθούν τον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων και απεικονίζουν ένα ξαπλωμένο κριάρι στην εμπρόσθια όψη, με το όνομα του **Ευέλθοντα** στην ονομαστική σε κυπροσυλλαβική γραφή ? ? ? ? ? (e-u-we-le-to-ne) και με άτυπη οπίσθια όψη. Οι μικρότερες υποδιαίρεσεις, όπως τα τρίτα και τα έκτα σίγλου, επίσης με άτυπη οπίσθια όψη, απεικονίζουν την κεφαλή του κριαριού με το συλλαβόγραμμα ? (e) σε κυπροσυλλαβική γραφή (αρχικό του ονόματος του βασιλέα), στην εμπρόσθια όψη.

Η έκδοση που ακολουθεί και που αποδίδεται στους διαδόχους του Ευέλθοντα, όχι όμως σε κάποιον συγκεκριμένο εξ αυτών, διατηρεί την ίδια εμπρόσθια όψη όπου όμως το όνομα του βασιλέα αποδίδεται στη γενική ? ? ? ? ? (e-u-we-le-to-to-se) ενώ απεικονίζει στην οπίσθια όψη το *ankh*, το αιγυπτιακό σύμβολο της ζωής μέσα σε έγκοιλο τετράγωνο με ανθήμια στις γωνίες· σε ορισμένες περιπτώσεις, το συλλαβόγραμμα σε κυπροσυλλαβική γραφή? (*ku*) τοποθετείται στο εσωτερικό του κύκλου που δημιουργεί το *ankh*.

Η απόδοση νομισμάτων στον Ευέλθοντα και/ή στους διαδόχους του είναι προβληματική καθώς οι τύποι των νομισμάτων δεν αλλάζουν, το όνομά του εμφανίζεται είτε στην ονομαστική είτε στη γενική στην εμπρόσθια όψη και στην οπίσθια όψη υπάρχουν σύμβολα σε κυπροσυλλαβική γραφή των οποίων η απόδοση και κατανόηση παραμένουν ασαφείς.

Ο βασιλέας που ακολουθεί στη δυναστεία της Σαλαμίνας και του οποίου το όνομα είναι βέβαιο, είναι ο **Φαύσις**. Η νομισματοκοπία του μπορεί να χρονολογηθεί στο β΄ μισό του 5ου αι. π.Χ. και εμφανίζει τους ίδιους τύπους με αυτούς που προαναφέρθηκαν (κριάρι ως εμπροσθότυπο και *ankh* ως οπισθότυπο)³⁸, όπως ισχύει και για τη νομισματοκοπία του διαδόχου του **Νικόδαμου**, ο οποίος εξέδωσε σίγλους, τρίτα και έκτα σίγλου [Εικ. 7]. Μια έκδοση με το όνομα του Νικόδαμου στην οπίσθια όψη είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς το όνομα του Ευέλθοντα υπάρχει στην εμπρόσθια επιβεβαιώνοντας ότι το όνομά του συνεχίζει να δηλώνεται στα νομίσματα των διαδόχων του, ακόμη και στα μέσα του 5ου αι. π.Χ.³⁹. Ο Νικόδαμος εξέδωσε επίσης σίγλους στον τοπικό σταθμητικό κανόνα των 11 περίπου γραμμαρίων στους οποίους αντικατέστησε το *ankh* στην οπίσθια όψη με την κεφαλή του κριαριού. Ο διάδοχός του, Ευάνθης, διατήρησε την

κεφαλή κριαριού ως οπισθότυπο στους σίγλους του. Οι μικρότερες υποδιαίρεσεις του, όπως τα έκτα σίγλου, φέρουν το όνομά του σε συντετμημένη μορφή ενώ τα δωδέκατα του σίγλου απεικονίζουν την κεφαλή του κριαριού και στις δυο όψεις.

Ευαγόρας Α΄ και Νικοκλής

Οι φιλολογικές μαρτυρίες καταγράφουν μια σύντομη περίοδο στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. όπου δυο Φοίνικες, ο δεύτερος με το όνομα Αβδήμων, κατέλαβαν το θρόνο της Σαλαμίνας. Αντίθετα όμως με όσα πιστεύονταν παλαιότερα, σε κανέναν εκ των δυο δεν μπορούν να αποδοθούν νομίσματα⁴⁰. Ο **Ευαγόρας Α΄**, ο οποίος αντικατέστησε τον Αβδήμονα με τη βία το 411 π.Χ., μάς είναι γνωστός τόσο από τις φιλολογικές μαρτυρίες, όσο και από τα νομίσματα που εξέδωσε και που επιβιώνουν μέχρι σήμερα. Αυτό δεν μας ξαφνιάζει καθώς προσπάθησε να επεκτείνει τον έλεγχό του και σε άλλα βασίλεια της Κύπρου και ακολούθησε μια ενεργή εξωτερική πολιτική εκτός Κύπρου, δημιουργώντας επαφές με σημαντικές πόλεις, όπως η Αθήνα.

κατὰ δὲ τὴν Κύπρον Εὐαγόρας ὁ Σαλαμίνιος, ὃς ἦν μὲν εὐγενέστατος, τῶν γὰρ κτισάντων τὴν πόλιν ἦν ἀπόγονος, πεφευγὼς δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις διὰ τινος στάσεως, καὶ μετὰ ταῦτα κατελθὼν μετ' ὀλίγων, τὸν μὲν δυναστεύοντα τῆς πόλεως Ἀβδήμονα τὸν Τύριον ἐξέβαλε, φίλον ὄντα τοῦ Περσῶν βασιλέως, αὐτὸς δὲ τὴν πόλιν κατασχὼν τὸ μὲν πρῶτον ἐβασίλευσε τῆς Σαλαμῖνος, μεγίστης οὐσῆς καὶ δυνατωτάτης τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων· ταχὺ δὲ χρημάτων πολλῶν εὐπορήσας καὶ δύνανιν προχειρισάμενος ἐπεχείρησεν ἅπασαν τὴν νῆσον σφετερίσασθαι. τῶν δὲ πόλεων ἃς μὲν βίβη χειρωσάμενος, ἃς δὲ πειθοῖ προσλαβόμενος...

Στην Κύπρο, ο Ευαγόρας ο Σαλαμίνιος που ήταν από πολύ ευγενική γενιά (γιατί ήταν απόγονος των ιδρυτών της πόλης), ήταν εξόριστος κατά τα προηγούμενα χρόνια εξαιτίας εμφύλιων συγκρούσεων και όταν επέστρεψε από την εξορία με λίγους συντρόφους, έδιωξε τον Αβδήμονα τον Τύριο που είχε καταλάβει την εξουσία της πόλης και που ήταν φίλος του βασιλέα των Περσών. Αφού κατέλαβε ο ίδιος την πόλη, ο Ευαγόρας πρώτα βασίλευσε στη Σαλαμίνα που ήταν η μεγαλύτερη και η πιο δυνατή από τις πόλεις της Κύπρου, σύντομα όμως ευπόρησε με πάρα πολλά χρήματα και ετοίμασε δύναμη (στρατό) επιχειρώντας να σφετεριστεί ολόκληρη τη νήσο. Άλλες πόλεις τις υπέταξε με τη βία και άλλες με την πειθώ...

Διόδ. Σικ. 14.98.1-2

Οι καινοτομίες που παρατηρούνται στη νομισματοκοπία του Ευαγόρα Α΄ περιλαμβάνουν την εισαγωγή νέων εικονογραφικών τύπων, τη χρήση του ελληνικού αλφαβήτου – παράλληλα με την κυπροσυλλαβική γραφή – (για παράδειγμα τα γράμματα *Ε* ή *ΕΥ*, αρχικά του ονόματός του, προστέθηκαν στο έξεργο στην οπίσθια όψη ορισμένων εκδόσεων) και την έκδοση χρυσών νομισμάτων στη Σαλαμίνα. Οι αργυροί του σίγλοι απεικονίζουν στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή γενειοφόρου Ηρακλή με λεοντή και το όνομα του Ευαγόρα σε κυπροσυλλαβική γραφή *ε-u-wa-ko-ro* και στην οπίσθια όψη ένα ξαπλωμένο κριάρι με τον βασιλικό τίτλο *pa-si-le-wo-se* σε κυπροσυλλαβική γραφή **[Εικ. 8]**. Μια άλλη έκδοση (σίγλοι αλλά και μικρότερες υποδιαίρεσεις), απεικονίζει γυμνό Ηρακλή να κάθεται σε βράχο κρατώντας κέρα στο αριστερό του χέρι και ρόπαλο στο δεξί στην εμπρόσθια όψη και το ξαπλωμένο κριάρι στην οπίσθια με τις ίδιες επιγραφές.

Μια σπάνια έκδοση χρυσού τέταρτου στατήρα του Ευαγόρα Α΄ απεικονίζει στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή αγένειου Ηρακλή σε τρία τέταρτα με λεοντή δεμένη γύρω από το λαιμό του και στην οπίσθια ένα ξαπλωμένο κριάρι με επιγραφές σε κυπροσυλλαβική γραφή. Χρυσά δέκατα του στατήρα απεικονίζουν την κεφαλή του Ηρακλή στην εμπρόσθια όψη και το ξαπλωμένο κριάρι στην οπίσθια ενώ μικρότερες χρυσές υποδιαίρεσεις φέρουν μόνο το κεφάλι του κριαριού ως οπισθότυπο, διατηρώντας την ίδια παράσταση ως εμπροσθότυπο. Οι χρυσές αυτές εκδόσεις εμφανίζουν ασυνέπειες στα βάρη αλλά και στη σύσταση του μετάλλου και η συστηματική μελέτη των υποδιαίρεσεων σε συνδυασμό με μεταλλογραφικές αναλύσεις απέδειξαν ότι ο Ευαγόρας Α΄ εφάρμοσε μια πολιτική εξοικονόμησης μετάλλου προκειμένου να καλύψει αυξημένες ανάγκες σε νόμισμα, οπωσδήποτε κατά τη διάρκεια του «κυπριακού πολέμου» και πιθανότατα στο

τέλος της πρώτης δεκαετίας του 4ου αι. π.Χ.⁴¹.

Τον Ευαγόρα Α΄ διαδέχτηκε στο θρόνο της Σαλαμίνας ο γιος του, **Νικοκλής**, το 374/373 π.Χ., ο οποίος εξέδωσε χρυσά νομίσματα, κυρίως τρίτα και μικρότερες υποδιαίρεσεις. Τα νομίσματα απεικονίζουν ως εμπροσθότυπο την Αφροδίτη με κυπριακό κάλαθο (ένα υψηλό κάλυμμα κεφαλής, το οποίο κοσμεύεται συνήθως με μοτίβα όπως ανθέμια ή ανθρώπινες μορφές), και ως οπισθότυπο την προτομή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος με λοφίο. Η οικονομική πολιτική του Νικοκλή, όπως προκύπτει από τη μελέτη των χρυσών του εκδόσεων, συμπεριλαμβάνει μια νομισματική μεταρρύθμιση στη Σαλαμίνα, ως συνέπεια της ατυχούς οικονομικής πολιτικής του πατέρα του, η οποία είχε θετικά αποτελέσματα για την οικονομία του βασιλείου του, το οποίο κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Νικοκλή αλλά και μετά από αυτή έγινε ακόμη πιο σημαντικό⁴². Ο Νικοκλής έκοψε επίσης χάλκινα νομίσματα με την κεφαλή της Αφροδίτης ως εμπροσθότυπο και ένα δελφίνι ως οπισθότυπο.

Ευαγόρας Β΄ και διάδοχοι

Τον Νικοκλή διαδέχτηκε περί το 354/353 π.Χ. ο **Ευαγόρας Β΄**. Κάποια στιγμή έχασε το θρόνο και συνεργάστηκε με τον Βασιλέα των Περσών προκειμένου να επιστρέψει σε αυτόν, όπως μας είναι γνωστό από φιλολογικές μαρτυρίες (Διόδ. Σικ. 16.42.8-9). Ο Ευαγόρας Β΄ εξέδωσε, όσο ήταν βασιλιάς στη Σαλαμίνα, νομίσματα σε χρυσό, άργυρο και χαλκό. Οι χρυσές του εκδόσεις είναι στατήρες που απεικονίζουν στην εμπρόσθια όψη λιοντάρι που κατασπαράσσει το θήραμά του με αετό στην πλάτη του και επιγραφές σε ελληνικό αλφάβητο, και στην οπίσθια την κεφαλή της Αφροδίτης με πυργωτό στέμμα. Οι μικρότερες υποδιαίρεσεις σε χρυσό απεικονίζουν τις κεφαλές της Αφροδίτης με πυργωτό στέμμα στην εμπρόσθια όψη και της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος με την επιγραφή σε ελληνικό αλφάβητο *ΕΥΑ* στην οπίσθια (τα τρία πρώτα γράμματα του ονόματός του). Τα αργυρά δίδραχμα και ημίδραχμα που εξέδωσε ακολουθούν τον λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα και επαναλαμβάνουν την εικονογραφία των χρυσών (Αφροδίτη / Αθηνά), ενώ οι οβολοί φέρουν την κεφαλή της Αθηνάς με αττικό κράνος ως εμπροσθότυπο και ένα οκτάκτινο αστέρι ως οπισθότυπο. Οι χάλκινες εκδόσεις του απεικονίζουν μια παρόμοια κεφαλή της Αθηνάς στην εμπρόσθια όψη και στην οπίσθια ένα λιοντάρι που βαδίζει στα δεξιά με ένα οκτάκτινο αστέρι στο πεδίο επάνω και την επιγραφή *ΕΥΑ* σε ελληνικό αλφάβητο.

Ο Πνυταγόρας, διάδοχος του Ευαγόρα Β΄, εμφανίζεται στις πηγές ως ένας εκ των Κυπρίων βασιλέων που ξεχώρισε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας και κατάκτησης της Τύρου.

ὡς δὲ συνετέτακτο αὐτῷ τὸ ναυτικόν, ἐπιβίβασας τοῖς καταστρώμασι τῶν ὑπασιπιστῶν ὅσοι ἱκανοὶ ἐδόκουν ἐς τὸ ἔργον, εἰ μὴ διέκπλοις μᾶλλον τι ἢ ἐν χερσὶν ἢ ναυμαχία γίνοιτο, ἄρας ἐκ τῆς Σιδῶνος ἐπέπλει τῇ Τύρῳ ξυντεταγμέναις ταῖς ναυσίν, αὐτὸς μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, ὃ δὴ ἐς τὸ πέλαγος αὐτῷ ἀνείχε, καὶ ξὺν αὐτῷ οἱ τε Κυπρίων βασιλεῖς καὶ ὅσοι Φοινίκων, πλὴν Πνυταγόρου. οὗτος δὲ καὶ Κρατερὸς τὸ εὐώνυμον κέρας εἶχον τῆς πάσης τάξεως.

Και όταν το ναυτικό μπήκε σε θέση ναυμαχίας, (ο Αλέξανδρος) ανέβασε στα καταστρώματα όσους από τους υπασιπιστές του φαίνονταν ικανοί σαν να επρόκειτο η ναυμαχία να γίνει χέρια με χέρια και όχι διασπώντας τη γραμμή των πλοίων του εχθρού. Αφού ξεκίνησε από τη Σιδώνα έπλευσε κατά της Τύρου με τα πλοία του συντεταγμένα σε θέση ναυμαχίας. Ο ίδιος κρατώντας τη δεξιά πτέρυγα, προς το πέλαγος και μαζί του και οι βασιλείς της Κύπρου και όλοι οι Φοίνικες, εκτός του Πνυταγόρα, ο οποίος μαζί με τον Κρατερό κρατούσαν την αριστερή πτέρυγα όλης της γραμμής της παράταξης.

App., Ανάβ. 2.20.6

Ο Πνυταγόρας, στον οποίο προσφέρθηκε σε συνέχεια των γεγονότων αυτών η Ταμασσός ως ανταμοιβή από τον Αλέξανδρο Γ΄, εξέδωσε νομίσματα ως βασιλέας της Σαλαμίνας σε χρυσό και σε άργυρο. Στους χρυσούς του στατήρες και τις υποδιαίρεσεις αυτών εικονίζεται ως εμπροσθότυπος η κεφαλή της Αφροδίτης με πυργωτό στέμμα και ως οπισθότυπος μια ανδρική προτομή με μακριά κόμη, στέμμα που αποτελείται από τέσσερα ημικυκλικά δισκία, εντυπωσιακό κυκλικό ενώτιο σε σχήμα τροχού και στροφίο στο λαιμό⁴³. Τα αργυρά του δίδραχμα και οι οβολοί, τα οποία ακολουθούν τον

λεγόμενο «ροδιακό» ή «χιακό» σταθμητικό κανόνα, απεικονίζουν ως εμπροσθότυπο την κεφαλή της Αφροδίτης με μύρτινο στεφάνι και ως οπισθότυπο την Άρτεμη με τα όπλα της, το τόξο και τη φαρέτρα.

Ο **Νικοκρέοντας** διαδέχτηκε τον πατέρα του, Πνυταγόρα, κάποια στιγμή μετά το 332 π.Χ. και υιοθέτησε τους ίδιους εικονογραφικούς τύπους για τις χρυσές νομισματικές εκδόσεις του. Στα αργυρά του νομίσματα, δίδραχμα και μικρότερες υποδιαιρέσεις, αντικατέστησε στην οπίσθια όψη την κεφαλή της Αρτέμιδος με αυτή του Απόλλωνα με δάφνινο στεφάνι. Μετά το θάνατό του το 310/309 π.Χ. τον διαδέχτηκε ο **Μενέλαος**, ο αδερφός του Πτολεμαίου Α΄, ο οποίος εξέδωσε νομίσματα υιοθετώντας την εικονογραφία των τελευταίων βασιλέων της Σαλαμίνας (προτομή Αφροδίτης / ανδρική προτομή) αλλά πρόσθεσε το δικό του όνομα, μια νομισματική έκδοση που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το πρώτο βήμα για την υιοθέτηση του βασιλικού τίτλου από τον ίδιο τον Πτολεμαίο το 306 π.Χ.⁴⁴.

Σόλοι

Ο μόνος Κύπριος βασιλέας που φαίνεται πως επιβίωσε και μάλιστα σε μια μάλλον πλεονεκτική θέση είναι ο τελευταίος βασιλέας των Σόλων, **Εύνοστος**, ο οποίος σύμφωνα με τις φιλολογικές μαρτυρίες, παντρεύτηκε την Ειρήνη, την κόρη του Πτολεμαίου (Αθην. 13.576e). Τα χρυσά νομίσματα που του αποδίδονται απεικονίζουν στην εμπρόσθια όψη την προτομή του Απόλλωνα και στην οπίσθια την προτομή της Αφροδίτης με την ελληνική επιγραφή ΕΥ, τα πρώτα γράμματα του ονόματός του, τα οποία οπωσδήποτε χρονολογούνται πριν το 306 π.Χ.⁴⁵.

Το Κούριο και τα κυπριακά νομίσματα προβληματικής απόδοσης

Ένας σημαντικός αριθμός κυπριακών νομισμάτων δεν μπορεί μέχρι στιγμής να αποδοθεί σε κάποιον βασιλέα ή σε κάποιο βασίλειο με βεβαιότητα. Αυτό οφείλεται στο ότι τα νομίσματα αυτά φέρουν περιορισμένες επιγραφές (ή ακόμη σύμβολα σε κυπροσυλλαβική γραφή) τα οποία δεν επιτρέπουν τη σύνδεση των εκδόσεων με κάποιον γνωστό βασιλέα (ας σημειωθεί ότι τα πλείστα ονόματα βασιλέων στην Κύπρο είναι γνωστά από τις επιγραφές στα νομίσματα) ή με τις νομισματικές εκδόσεις ενός συγκεκριμένου βασιλείου⁴⁶.

Τα τελευταία χρόνια τα νομίσματα με το λιοντάρι ως εμπροσθότυπο και τον ταύρο ως οπισθότυπο, στα οποία εμφανίζεται το συλλαβόγραμμα ? (ko) και στις δυο όψεις, αποδόθηκαν στο Κούριο αντί για τους Γόλγους⁴⁷, μια πειστική πρόταση μολονότι δεν έχουν μέχρι στιγμής βρεθεί νομίσματα που να διατηρούν ολόκληρη την επιγραφή. Ωστόσο ακόμη και ολοκληρωμένες επιγραφές συχνά δεν αρκούν για να μας βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση, όπως γίνεται εμφανές στην περίπτωση της ανάγνωσης του ονόματος του **Αριστόφαντου** σε κυπροσυλλαβική γραφή σε αργυρά νομίσματα με την κεφαλή του λιονταριού ως εμπροσθότυπο και χταποδιού ως οπισθότυπο⁴⁸. Μολονότι η επιγραφή είναι ξεκάθαρη, δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον συγκεκριμένο βασιλέα πέραν των νομισματικών τεκμηρίων, γεγονός που συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να αναγνωριστεί το βασίλειο στο οποίο βασίλεψε ο συγκεκριμένος βασιλέας.

Αυτό δεν ισχύει αποκλειστικά για τα πρώιμα νομίσματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Τα εντυπωσιακά νομίσματα των μέσων του 4ου αι. π.Χ. που απεικονίζουν στην εμπρόσθια όψη τον Ηρακλή που παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας και στην οπίσθια την Αθηνά με κορινθιακό κράνος να κάθεται στην πλώρη πλοίου με την επιγραφή σε κυπροσυλλαβική γραφή ? ? / ? ? (pa-si / a-ri) «του βασι(λέως) Αρι (-)» [**Εικ. 9**] δεν μπορούν να αποδοθούν σε κανένα γνωστό βασιλέα ή βασίλειο⁴⁹. Το ίδιο ισχύει και για τις αργυρές εκδόσεις με την κεφαλή λιονταριού στην εμπρόσθια όψη και την προτομή βοδιού στην οπίσθια με την επιγραφή σε κυπροσυλλαβική γραφή ? ? (pa - pi) «του βασιλέως Φι(-)» ή ? ? (pa - e) «του βασιλέως Ε (-)». Τα 36 νομίσματα του θησαυρού που βρέθηκε κατά τη διάρκεια ανασκαφών στη Λευκωσία θα μπορούσαν να προέρχονται από ένα γειτονικό βασίλειο, αλλά δεν μπορούν να ταυτιστούν με κανέναν βασιλέα ή βασίλειο με βεβαιότητα⁵⁰.

Κατάλογος εικόνων

Οι εικόνες που ακολουθούν είναι διαθέσιμες στην ηλεκτρονική έκδοσή του παρόντος άρθρου στον ιστότοπο *Κύπριος Χαρακτήρ*. Μπορείτε να τις δείτε ακολουθώντας τον σύνδεσμο: kyprioscharacter.eie.gr/el/t/AU

Εικ. 1: Αμαθούντα, Βασιλέας Ρόικος. Αργυρό τετρώβολο (2.14 γρ.). Copenhagen Royal Collection, αρ. 3.

Εικ. 2: Ιδάλιο, Βασιλέας Σα(-) (Στασίκυρος ;). Αργυρή τρίτη σίγλου (3.51 γρ.). *Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζίης Κύπρου*, αρ. ευρ. 1994-01-01.

Εικ. 3: Κίτιο, Βασιλέας Οζιβάαλ. Αργυρός σίγλος (10.80 γρ.). Cambridge, The Fitzwilliam Museum, McClean Bequest, αρ. 9141.

Εικ. 4: Λάπηθος, Αβέβαιος Βασιλέας του 5ου αι. π.Χ.. Αργυρός σίγλος (10.48 γρ.). Oxford, the Ashmolean Museum, αρ. ευρ. 11733.

Εικ. 5: Μάριο, Βασιλέας Τιμοχάρης. Αργυρός σίγλος (11.07 γρ.). Staatliche Museen zu Berlin, χωρίς αρ. ευρ. (1900 Imhoof-Blumer).

Εικ. 6: Πάφος, Βασιλέας Άρι (-). Αργυρός σίγλος. Glasgow, the Hunterian Museum, χωρίς αρ. ευρ. (Συλλογή Hunter).

Εικ. 7: Σαλαμίνα, Βασιλέας Νικόδαμος, Αργυρή τρίτη σίγλου (3.24 γρ.). *Bibliothèque Nationale de France, département Monnaies, médailles et antiques, Babelon 575C*.

Εικ. 8: Σαλαμίνα, Βασιλέας Ευαγόρας Α΄. Αργυρός σίγλος (10.51 γρ.). Classical Numismatic Group, *Triton XVIII*, 6/1/2015, αρ. ευρ. 704.

Εικ. 9: Αβέβαιο κυπριακό νομισματοκοπείο, Βασιλέας Άρι(-). Αργυρό δίδραχμο (6.29 γρ.). Staatliche Museen zu Berlin, χωρίς αρ. ευρ. (1873 Fox).

Σημειώσεις τέλους

¹ Οι εικόνες που συνοδεύουν την παρούσα μελέτη προέρχονται από τη νομισματική βάση δεδομένων του ερευνητικού έργου *SilCoinCy*. Όταν αυτή θα είναι προσβάσιμη θα προστεθεί ο σύνδεσμος στη βάση δεδομένων για κάθε μια από τις εικόνες αυτές. Οι **ευχαριστίες** για την προέλευση των νομισμάτων αναφέρονται στη σχετική ενότητα του ιστότοπου. Η παρούσα συμβολή αποτελεί μια επικαιροποιημένη και εμπλουτισμένη εκδοχή του κειμένου που συντάχθηκε στα πλαίσια του *Cyprus Numismatic Project* (CNP) το 2006.

² Zournatzi 2011 και Petit 2015 (*Κύπριος Χαρακτήρ*- σε προετοιμασία).

³ Για τις φιλολογικές μαρτυρίες που αφορούν την Κύπρο: Chatziioannou 1971· Chavane, Yon 1978.

⁴ Συγκεντρωμένα στα: Destrooper-Georgiades 2007 και Markou 2015.

⁵ Βλ. για παράδειγμα το θησαυρό που εντοπίστηκε στη Λευκωσία και δημοσιεύτηκε στο Pilides, Destrooper-Georgiades 2008 και Pilides 2015 (*Κύπριος Χαρακτήρ*). Για θησαυρούς που εντοπίστηκαν εντός και εκτός Κύπρου και περιλαμβάνουν κυπριακά νομίσματα ηρβλ. Markou 2011γ και Destrooper-Georgiades (*Κύπριος Χαρακτήρ*- σε προετοιμασία) .

⁶ Destrooper-Georgiades 2000α.

⁷ Για τις χρυσές νομισματικές εκδόσεις: Markou 2011β. Για τις χάλκινες: Destrooper 2008.

⁸ Markou 2011α.

⁹ Destrooper-Georgiades 2013.

¹⁰ Βλ. ανωτ. υπ. 5.

¹¹ Yon 1986.

¹² Stieglitz 1985· Markou 2014.

¹³ Amandry 1984· Amandry 1997.

¹⁴ Markou (υπό έκδοση).

¹⁵ Amandry 1984.

¹⁶ *IG* XI² 135.

¹⁷ Dikaios 1935: 167· Destrooper-Georgiades 1984: 143-144.

¹⁸ Masson 1996.

¹⁹ Hill 1904.

²⁰ Masson 1983 και Georgiadou 2015 (*Κύπριος Χαρακτήρ*).

²¹ Yon 2004: 61-62, αρ. 45.

²² Yon, Szyner 1991.

²³ Destrooper-Georgiades 1993.

²⁴ Callot 1992.

²⁵ Schwabacher 1946.

²⁶ Destrooper 2011.

²⁷ Honeyman 1938.

²⁸ Destrooper 2011.

²⁹ Lacroix 1974.

³⁰ Destrooper, Symeonides 1998· Destrooper-Georgiades 2001.

³¹ Destrooper-Georgiades 2005.

³² *IGCH* 1278· Schwabacher 1946· Schwabacher 1949.

³³ Destrooper-Georgiades 2000β.

³⁴ Masson 1968.

³⁵ May 1952.

³⁶ McGregor 1998.

³⁷ Markou 2013α.

³⁸ Kagan, McGregor 1995.

- ³⁹ Troxell, Spengler 1969.
- ⁴⁰ Troxell 1984.
- ⁴¹ Markou 2011β· Markou 2013α.
- ⁴² Markou 2011β.
- ⁴³ Markou 2006, 136-139.
- ⁴⁴ Markou 2013β.
- ⁴⁵ Markou 2011β, 129-131.
- ⁴⁶ Destrooper-Georgiades 2007.
- ⁴⁷ Kagan 1999.
- ⁴⁸ Egetmeyer 2007.
- ⁴⁹ Karageorghis, Karageorghis 1965.
- ⁵⁰ Pilides, Destrooper-Georgiades 2008 και Pilides 2015 (*Κύπριος Χαρακτήρ*).

Βιβλιογραφία

- Amandry, M. 1984: «Le monnayage d'Amathonte», στο P. Aupert, M.-C. Hellmann (επιμ.), *Amathonte I, Testimonia I, Auteurs anciens, Monnayage, Voyageurs, Fouilles, Origines, Géographie 4 (Recherche sur les Civilisations 32)*, Παρίσι, 57-76.
- Amandry, M. 1997: «Le monnayage d'Amathonte revisité», *CCEC* 27, 35-44.
- Callot, O. 1992: «Note de numismatique chypriote», στο G.C. Ioannides (επιμ.), *Studies in Honour of Vassos Karageorghis (Κυπριακαί Σπουδαί ΝΔ'-NE' [1990-1991])*, Λευκωσία, 297-300.
- Chatziioannou, K. 1971: *Η αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς: Τα θρυλούμενα, Ιστορία και Εθνολογία από των προϊστορικών χρόνων μέχρι του 395 μ.Χ., Α'*, Λευκωσία.
- Chavane, M.-J., Yon, M. 1978: *Salamine de Chypre, X. Testimonia Salamina 1, Première, Deuxième et Troisième parties*, Παρίσι.
- Destrooper, A. 2008: «Les débuts du monnayage en bronze à Chypre», *NC* 168, 33-41.
- Destrooper, A. 2011: «New light on the coinage of Lapethos», στο A. Demetriou, (επιμ.), *Proceedings of the IVth International Cyprological Congress*. Nicosia 29 April-3 May 2008, Λευκωσία, 409-417.
- Destrooper, A., Symeonides, A. 1998: «Classical coins in the Symeonides Collection. The coin circulation in Marion during the Vth and IVth Centuries», *RDAC*, 111-125.
- Destrooper-Georgiades, A. 1984: «Le trésor de Larnaca (IGCH 1272) réexaminé», *RDAC*, 140-160.
- Destrooper-Georgiades, A. 1993: «Le monnayage de Pumiathon de Kition (361-312 av. J.-C.) dans le cadre des événements historiques de l'île. Son apport à l'histoire de Chypre», στο T. Hackens, G. Moucharte (επιμ.), *Proceedings of the XIth International Numismatic Congress: organized for the 150th anniversary of the Societe Royale de Numismatique de Belgique, Brussels, September 8th-13th 1991*, Λουβαίν-λα-Νεβ, 249-259.
- Destrooper-Georgiades, A. 2000a: «Existe-t-il un impact du pouvoir perse sur le monnayage chypriote?», στο O. Casabonne (επιμ.), *Actes de la Table Ronde Internationale sur les «Mécanismes et innovations monétaires dans l'Anatolie achéménide. Numismatique et histoire», organisée par l'Institut Français d'Études Anatoliennes à Istanbul, 22-23 mai 1997 (Varia Anatolica XII)*, Παρίσι, 233-238.
- Destrooper-Georgiades, A. 2000β: «Les monnaies frappées à Paphos (Chypre) durant la deuxième moitié du Ve siècle avant J.-C. et leur apport à l'histoire de l'île», στο B. Kluge, B. Weisser (επιμ.), *Proceedings of the XII International Numismatic Congress. Berlin 1997*, I, Βερολίνο, 194-198.
- Destrooper-Georgiades, A. 2001: «Τα νομίσματα του Μάριου στην κλασική εποχή», *ArchCypria* IV, 171-185.
- Destrooper-Georgiades, A. 2005: «Le monnayage de Paphos au IVe s., nouvelles perspectives», στο C. Alfaro Asins κ. ά. (επιμ.), *XIII Congreso internacional de numismatica. Actas I*, Μαδρίτη, 245-252.
- Destrooper-Georgiades, A. 2007: «Le monnayage des cités-royaumes de Chypre: quelques aspects et problèmes», *AJIN* 53, 9-63.
- Destrooper-Georgiades, A. 2013: «Monnaies chypriotes surfrappées des cités-royaumes», στο D. Michaelides (επιμ.), *Epigraphy, Numismatics, Prosopography and History of Ancient Cyprus. Papers in Honour of Ino Nicolaou (SIMA 179)*, Ουψάλα, 9-40.
- Destrooper-Georgiades, A. 2015 (*Κύπριος Χαρακτήρ* - σε προετοιμασία): «Η κυκλοφορία των κυπριακών νομισμάτων κατά την αρχαϊκή και την κλασική περίοδο», στον ιστότοπο: *Κύπριος Χαρακτήρ - Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου*.

- Dikaïos, P. 1935: «A hoard of silver Cypriot staters from Larnaca», *NC* 15, 165-179.
- Egetmeyer, M. 2007: «Un nouveau roi chypriote sur une monnaie à inscription syllabique», *Kadmos* 46, 143-151.
- Georgiadou, A. 2015 (Κύπριος Χαρακτήρ): «Η Επιγραφή του Ιδαλίου (ICS 217)», στον ιστότοπο: *Κύπριος Χαρακτήρ - Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου*.
- Hill, G.F. 1904: *Catalogue of the Greek Coins of Cyprus in the British Museum* Λονδίνο.
- Honeyman, A.M. 1938: «Larnax tēs Lapethou, a Third Phoenician Inscription», *Le Muséon* 51, 285-298.
- Kagan, J. 1999: «The Archaic and Early Classical coinage of Kourion», *CCEC* 29, 33-44.
- Kagan, J., McGregor, K. 1995: «The Coinage of king Phausis of Salamis», *CCEC* 23, 3-9.
- Karageorghis, V., Karageorghis, J. 1965: «The Meniko hoard of silver coins», *OpAth* 5, 9-36.
- Lacroix, L. 1974: *Études d'archéologie numismatique*, Παρίσι.
- Markou, E. 2006: «Problèmes iconographiques du monnayage d'or des derniers rois de Salamine au IVE siècle avant Jésus-Christ», S. Fourrier, G. Grivaud (επιμ.), *Identites croisees en un milieu mediterraneen, le cas de Chypre Antiquite-Moyen age*, (Publications des Universités de Rouen et du Havre 391), Μοντ-Σεντ-Αινιάν, 135-151.
- Markou, E. 2011α: «Gold and silver weight standards in fourth-century Cyprus: a resume», στο N. Holmes (επιμ.), *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress, Glasgow 2009*, Γλασκώβη, 280-284.
- Markou, E. 2011β: *L'or des rois de Chypre. Numismatique et histoire à l'époque classique* (Μελετήματα 64), Αθήνα.
- Markou, E. 2011γ: «Le voyage de la monnaie chypriote archaïque et classique dans le temps et dans l'espace», στο T. Faucher, M.-C. Marcellesi, O. Picard (επιμ.), *Nomisma: la circulation monetaire dans le monde grec antique. Actes du colloque international (Athenes, 14-17 avril 2010)* (BCH Suppl. 53), Αθήνα, 397-416.
- Markou, E. 2013α: «Gold Coinage and Economic Politics in Cyprus (Fourth Century BC)», *NRCyprus* 39-43 (2008-2012), 117-132.
- Markou, E. 2013β: «Menelaos, King of Salamis», στο D. Michaelides (επιμ.), *Epigraphy, Numismatics, Prosopography and History of Ancient Cyprus. Papers in Honour of Ino Nicolaou (SIMA 179)*, Ουψάλα, 1-8.
- Markou, E. 2014: «Symbols on the Archaic and Classical Cypriot Coinage. Influences, Duration and Diffusion», στο K. Dortluk, O. Tekin, R. Boyraz Seyhan (επιμ.), *First International Congress of the Anatolian Monetary History and Numismatics - Proceedings. Antalya 25-28 February 2013*, Αττάλεια, 397-408.
- Markou, E. 2015: *Νομισματική και Ιστορία. Η περίπτωση της Κύπρου κατά τους Αρχαϊκούς και Κλασικούς Χρόνους* (Διαλέξεις για την Ιστορία της Νομισματοκοπίας 6), Λευκωσία.
- Markou, E. (υπό έκδοση): «Quelques pensées sur le monnayage d'Amathonte de l'époque classique», στα πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου που διοργανώθηκε από τους A. Cannavò, L. Thély : *Cypriot kingdoms and their historical challenges. Transitions and breaks from the end of the Bronze Age to the beginning of the Hellenistic period, Athens 19th-21st March 2015*.
- Masson, O. 1968: «Notes de numismatique chypriote», *OpAth* 8, 111-118.
- Masson, O. 1983: *Les inscriptions chypriotes syllabiques*³, Παρίσι.
- Masson, O. 1996: «Le nom d'Idalion sur des monnaies de la ville», *CCEC* 25, 37-39.
- May, J.M.F. 1952: «The Alexander Coinage of Nikokles of Paphos», *NC* 12, 1-18.

McGregor, K. 1998: *The Coinage of Salamis, Cyprus, from the Sixth to the Fourth Centuries* (Αδημοσίευτη διδ. διατριβή, University College London).

Petit, T. 2015 (Κύπριος Χαρακτήρ -σε προετοιμασία): «Η Κύπρος και οι Πέρσες», στον ιστότοπο: *Κύπριος Χαρακτήρ - Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου*.

Pilides, D. 2015 (Κύπριος Χαρακτήρ): «Ένας θησαυρός αργυρών νομισμάτων του 5ου αι. π.Χ. από τη Λευκωσία», στον ιστότοπο: *Κύπριος Χαρακτήρ - Ιστορία, Αρχαιολογία & Νομισματική της Αρχαίας Κύπρου*.

Σύνδεσμος: kyprioscharacter.eie.gr/el/t/AR.

Pilides, D., Destrooper-Georgiades, A. 2008: «A hoard of silver coins from the plot on the corner of Nikokreontos and Hatjopoulou Streets, (east extension of the settlement of the Hill of Agio Georgios, Lefkosia)», *RDAC*, 307-335.

Schwabacher, W. 1946: «The coins of the Vouni treasure. Contributions to Cypriote numismatics», *OpArch* 4, 25-46.

Schwabacher, W. 1949: «The coins of the Vouni treasure reconsidered», *NNA* 1947: 67-104.

Stieglitz, R.R. 1985: «Egypto-phoenician motifs on early cypriote coins», στο T.C. Papadopoulos, S.A. Chatzistillis (επιμ.), *Proceedings of the 11nd International Cyprological congress* Λευκωσία, 273-277.

Troxell, H.A. 1984: «Carrians in Miniature», στο A. Houghton κ. ά. (επιμ.), *Studies in Honor of Leo Mildenberg. Numismatics, Art, History, Archaeology*, Βέτερν, 249-257.

Troxell, H.A., Spengler, W.F. 1969: «A hoard of early Greek coins from Afghanistan», *ANSMN* 15, 1-19.

Yon, M. 1986: «A propos de l'Héraklès de Chypre», στο L. Kahil, C. Augé, P. Linant de Bellefonds (επιμ.), *Iconographie classique et identites regionales. Colloque international, Paris, 26 et 27 mai 1983 (BCH Suppl. 14)*, Αθήνα - Παρίσι, 287-297.

Yon, M. 2004: *Kition-Bamboula, V. Kition dans les textes. Testimonia littéraires et épigraphiques et Corpus des inscriptions*, Παρίσι.

Yon, M., Szymer, M. 1991: «Une inscription phénicienne royale de Kition (Chypre)», *CRAI*, 791-823.

Zournatzi, A. 2011: «Cyprus in the Achaemenid period», στο *Encyclopaedia Iranica* (ημ. επικαιροποίησης: Μαί. 25, 2011, προσπεάστηκε: Ιαν. 13, 2015), url: <http://www.iranicaonline.org/articles/cyprus-achaemenid>.